

## *Gen. Rennenkampf a bitva u Tannenbergu v srpnu 1924.*

### Ú v o d.

Vojenské rozhledy přinesly v č. 1. a 2. z r. 1924 studii kap. gen. št. Coufala, pojednávající o bitvě u Tannenbergu. Poněvadž v této studii nebyla dostatečně osvětlena činnost gen. Rennenkampfa, velitele 1. ruské armády, který podle úsudku autora článku má velký podíl na vině v tannenbergské katastrofě, rozhodl jsem se jako přímý účastník východopruských bojů v řadách armády gen. Rennenkampfa podrobněji se zmíniti o činnosti tohoto velitele armády, hlavně pokud se týká jeho činnosti ve dnech porážky armády gen. Samsonova. Tím bude, myslím, celkový obraz tannenbergské bitvy doplněn.

Kpt. gen. št. Coufal užil ke zpracování svého díla převážně německých pramenů, což je příčinou, že se dopustil některých nedopatření, která si dovolím podle oficiálních ruských pramenů v tomto úvodu opravit a zároveň doplnit jeho názory některými vysvětlivkami.

V č. 1. roč. V. (1924), str. 7 uvádí autor dotčeného článku, že 2. ruská armáda měla za původní úlohu při nástupu ruských vojsk býti v prostoru Varšavy co záloha pro podporu pravého křídla jihozápadní skupiny armád. Ve skutečnosti však 2. armáda nikdy ta-

kovéto úlohy neměla, nehledíc ani k tomu, že z prostoru Varšavy její pomoc jižní skupině byla by bývala ilusorní (vzdálenost 200 km od pravého křídla 4. ruské armády).

Podle ruského válečného plánu, schváleného panovníkem 13. května 1912, úloha 2. armády po soustředění v prostoru Grodno—Bělostok—Lomža byla stanovena takto: „Výzvědná činnost do Východního Pruska, západně od Lyku, pozorování německých hranic v prostoru armády, ochrana mobilisace a nástupu a pak postup s úlohou obejít Mazurská jezera od západu.“

Tento plán byl pak v roce 1913 znova přezkoušen, doplněn a dne 8. září 1913 panovníkem definitivně schválen. Úloha 2. armády zůstala celkem nezměněna, byla jen přesněji určena fronta jejího počátečního postupu a to na linii Lyk—Markrabovo. Ruský generální štáb zamýšlel tedy ještě dlouho před válkou provést ofensivu do Východního Pruska dvěma armádami a to od východu a jihu.

Několik dalších poznámek ke str. 7. a náčrtu čís. 1.:

V Petrohradě nebyla 9. armáda, nýbrž 6. a do Varšavy posunuta vůbec nebyla.

9. armáda nebyla v míru předvídána v žádném strategickém plánu a teprve na začátku války pro těžkou situaci Francouzů vznikla u vrchního ruského velení myšlenka nutnosti ofensivy i ve směru na Poznaň a Vratislavu, tudíž na Berlín. Bylo tedy rozhodnuto utvořit v prostoru Varšavy 9. a pak 10. armádu.

Utvoření 9. armády bylo nařízeno gen. Žilinskému dne 10. srpna 1914 telegramem gen. Januškeviče čís. 3107.

Do této nové armády byl zařazen od 6. armády XVIII. a XII. armádní sbor a od 1. armády I. armádní a gardový sbor (I. sbor byl později přidělen 2. armádě).

Pokud se týká náčrtu čís. 1, třeba opravit:

a) V okolí Grodna jest umístěna jakási záložní armáda, kde však žádné nebylo;

b) západně od Ivangorodu jest boční ostraha znázorněna ve velikosti armády; ve skutečnosti u Radoma byla jen jedna jezdecká divise (č. 14);

c) armáda Brusilovova jest umístěna u Chotina; ve skutečnosti však gen. Brusilov byl velitelem 8. armády, která se soustřeďovala u Proskurova. Na Dněstru u Chotina byla jedna pěší brigáda (12. p. divise), která s nepatrným jezdecktvem tvořila tak zvaný „Zadněstrovský otriad“ pod velením gen. Pavlova s úlohou, působiti mezi Dněstrem a Prutem na levém křídle 8. armády.

Dále na str. 7 uvádí autor, že 2. armáda v době, kdy Rennenkampf překročil východní pruské hranice, byla u Varšavy. Ve skutečnosti byla dne 17. srpna 2. armáda rozložena na velmi širokém úseku a to Augustov (II. sbor) — Lomža (VI.) — Ostrolenka (XIII.) — Novogëorgijevsk (XXIII. a I.), což činí ve vzdušné čáře 200 km.

Na straně 12.:

Ve válečném rozčlenění pisatel uvádí, že Rennenkampf měl 24 pěší a 4 jezdecké divise. Autor byl pravděpodobně k tomu sveden gen. Ludendorffem, který ve svém díle „Meine Kriegserinnerungen“ Berlín 1920, schválně uvedl tyto přemrštěné číslice, aby tím rehabilitoval gen. Pritwitze Gaffrona, velitele 8. německé armády, který předčasně ustoupil před Rennenkampfem v bitvě u Gumbinnen. V této bitvě měla 1. ruská armáda 61½ divise pěšího vojska (28., 29., 25., 27., 40., 30. a 5. střel. brigádu); v době tannenbergské katastrofy se skládala z III., IV., II., XX. a XXVI. (53. a 56. zál. div.) armádního

sboru, 68. pěší divise a ze 4 jezdeckých divisí, tudíž dohromady z 11 pěších a 4 jezdeckých divisí.

K II. částistudie (vojenské Rozhledy roč. V. [1924], č. 2).

Na str. 73 se praví, že 8. německá armáda v bitvě u Gumbinnen byla poražena. Ve skutečnosti však byli poraženi Rusové, hlavně na svém pravém křídle, které v 11 hodin dopoledne pro ústup jezdeckta Chana Nachičevanského bylo obchváčeno a úplně rozbito. 28. ruská divise ztratila zde 60% svého početního stavu (téměř neexistovala) a 1. německá jezdecká divise působila již hluboko v ruském týlu. Zhroucení celé fronty zabránila sousední 29. divise (gen. Paulin-Rozenšild), které se přesto, že také ustoupila, podařilo až do večera zadržeti další postup 1. německého sboru. Levé křídlo armády Rennenkampfovy (30. p. divise) ustoupilo také na četných místech, majíc před sebou skutečnou přesilu. Rusové měli úspěch jen ve středu proti XVII. německému sboru gen. Mackenzena, který se dostal do křížové palby dělostřelectva 25. a 27. divise a počal k večeru v panice ustupovati. Rusové však ho tam nepronásledovali, ježto jejich III. armádní sbor byl již také a polovic poražen.

Štáb 1. ruské armády byl ve Veržbolovo a jsa zpraven o porážce svého pravého křídla, pohlížel na situaci velmi pesimisticky. Bylo mu dokonce hlášeno, že 29. pěší divise asi dalších německých útoků již nevydrží. Proto kolem 9. hod. večer, když již bitva začala utuchati, navrhl gen. Meliant, náčelník štábu armády, svému veliteli gen. Rennenkampfovi ustoupiti ihned na hranice, aby tím zachránil zbytek armády. Avšak gen. Rennenkampf se rozhodl setrvati v odporu a tím, ač byl poražen, bitvu u Gumbinnen vyhrává.

V tom spočívala tehdy celá tragika pro Němce, a pro velitele německé armády generála Pritwitze, který ve skutečnosti, poraziv Rusy, ustoupil. Jednal pod morálním dojmem neúspěchu svého centrálního sboru a tak si vlastně sám vsugeroval porážku celé armády.

Prozíravější vojevůdce sotva by byl ustoupil a přes zprávy o postupu nové nepřátelské armády západně od Mazurských jezer (gen. Samsonov), byl by se pokusil novým útokem v noci nebo časně z rána sevřítí do kleští Rennenkampfa a pak teprve se vrhnouti na Samsonova. Ústřední postavení jeho armády dávalo mu k tomu velkou možnost. A pak byly by následky gumbinnenského boje jak pro Rusko, tak hlavně pro Francii docela jiné. Bitva na Marne byla by mohla tehdy dopadnouti jinak, snad ne ve prospěch Francouzů.

Po bitvě u Gumbinnen byli Němci pány situace; poražen byl jen psychologicky jejich velitel.

Na str. 88.

Uvádí se, že kromě 1. a 2. armády vrchní velení disponovalo v době bitvy u Tannenbergu ještě i 10. armádou, stojící tehdy mezi Osovcem a Augusotovým...

Ve dnech bitvy u Tannenbergu 10. ruská armáda existovala jenom na papíře... Pravda, že její velitelství bylo zřízeno rozkazem velkoknížete (číslo 10) již 23. srpna, avšak její sbory (III. sib., I. turk. a pak XXII. vzaty od 9. armády) začaly se soustřeďovati do prostoru Lomža—Osovec—Grajevo teprve 3. září 1914. (Bitva u Tannenbergu se skončila 30. srpna.)

Na str. 89. se praví, že ve dnech, kdy byl zpečetěn osud 2. armády u Tannenbergu, porazili Rusové rakouskou armádu u Lvova....

Ale tomu bylo opačně, ježto celková situace jihozápadní skupiny armád byla právě v posledních dnech měsíce srpna rovněž velmi vážná. 4. ruská armáda byla v bitvě u Krasnika poražena a ustupo-

vala; 5. obchvácená u Tomašova ustupovala také. Velitelství jihozápadní fronty připravovalo se již na nejhorší, na ústup až k Brestu. 3. a 8. armáda postupovaly ke Lvovu. Na nějaké vítězství nebylo tehdy ani pomýšlení. Byly to dny velice těžké, po kterých následovaly ještě těžší, zvláště 2. a 3. září, kdy Rakušané postupem do prostoru mezi 3. a 5. armádou, mohli 4. a 5. ruskou armádu úplně odříznouti a lehce je zatlačit k Brestu-Litovskému.

Tolik poznamenávám k zmíněnému článku o bitvě u Tannenbergu.

\* \* \*

Bitva u Tannenbergu v srpnu 1914, skončivší těžkou porážkou celé druhé ruské armády a smrtí jejího velitele generála Samsonova, vzbudila ohromný rozruch ve veřejnosti jak doma, tak i v cizině. Bylo to docela pochopitelné, neboť po vítězném postupu dvou ruských armád do Východního Pruska a při panickém ústupu Němců k Visle, pokládala se možnost sebe menšího překvapení za vyloučenou. A právě v tom okamžiku, kdy cesta na Berlín se pozvolna otevírala a víra ve vítězství Rusů dosahovala nejvyššího bodu, najednou z východopruského bojiště po několik dnů za sebou nedochází žádných zpráv. Veřejnost tuší, že se něco zamlčuje, že nastaly nějaké nepředvídané překážky. Tuto nejistotu končí strašlivá rána, zvěst o záhubě Samsonovy armády.

Porážka armády generála Samsonova způsobila hrůzu u spojenců i v neutrální cizině a zvláště v československých zemích, kde byla tak silně zakořeněna víra ve vítězství mohutného Ruska, víra v ruské reky, kteří měli přinést na svých bodácích svobodu národa. Proto také není bitva u Tannenbergu ani v naší republice dosud zapomenuta.

Často jest slyšeti rozhovor příslušníků dvou bratrských národů o porážce Samsonovově. Opakuje se jméno generála Rennenkampfa, slyšíte i jména jiných generálů a velitelů. A s hořkou bolestí slyšíte jak se hanobí postava generála Rennenkampfa. On prý jediný jest a bude odpověděn za Východopruskou katastrofu...

Nelze se tomu diviti. Vždyť veřejné mínění nejen Československa, nýbrž téměř celého kulturního světa, nevyjímajíc ani samo Rusko, je téhož názoru, že Rennenkampf zavinił porážku 2. ruské armády. Mimo to však provází jméno generála Rennenkampfa ještě strašný přívlastek „zrádce“, který se rovněž hluboce zakořenil nejen v kruzích občanských, ale bohužel i v kruzích vojenských, ba byl přijat i v dílech některých vynikajících vojenských spisovatelů. My však jsme hluboce přesvědčeni, že je to hrubá a neodůvodněná nespravedlnost. Jest nesnadné a nepopulární postavit se proti obecnému soudu a obhajovat generála Rennenkampfa, třeba již jen in memoriam. Chceme tak nicméně učiniti. Víme, že tato snaha bude mnohými odsuzována, zvláště těmi, kteří podnes uměle udržují versi o zradě Rennenkampfově, aby se tak sami rehabilitovali.

Kritika je úkolem poměrně lehčím než tvůrčí činnost i v oboru vojenském. Nyní po válce mnozí ve svých pamětech s gestem hodným Napoleona zahajují generální rozpravu a rozdávají poučení, hledajíce vinníky všude a ve všem mimo sebe sama. Tito kritikové se rádi rozhořčují nad mrtvým Rennenkampfem, obětí velice vhodnou, protože mlčelivou. On již nepromluví...

Můžeme věřit, že promluví snad jinak nestranná historie? Ani ta není vždy opravdu spravedlivou a dosti často zamlčuje pravou

skutečnost, zvláště v historii válečné. Ne vždy jen svou vinou. Geniální Napoleon se velmi snažil, aby historie jeho válečnictví vypadala podle jeho představ... Sepsání každého tažení osobně několikrát opravoval. Sepsání bitvy u Marenga v r. 1800 opravoval dokonce dvanáctkrát. Takovým způsobem se tvoří často historie, kterou při podrobném studiu je vždy zapotřebí brát s určitou dávkou rezervy a snažit se vniknouti přes krásnou fraseologii do vlastního nitra, nalézt skutečnost. Je úplně vyloučeno nebezpečí, že i naše historie, historie našich strastí XX. století bude se podobně vytvářeti?

Její soud o nás zrovna nyní začíná a nevíme, dočkáme-li se jeho posledního slova. Pravděpodobně nikoliv. Naše doba se svým novým uspořádáním Evropy jest však dílem našich rukou a tyto ruce musí vytvořit také její obraz, který bude podkladem a oporou příštích soudů o jednotlivcích, událostech i celém velikém našem zápase. Ať s námi budoucí historik souhlasí nebo ne, podklad k jeho práci můžeme dát jen my, třeba v mnoha sděleních a tvrzeních navzájem sobě odporujících.

Rennenkampf s Tannenbergem, s Mazurskými jezery a s Lodží jest zrovna ve skupině otázek nejasných a dráždivých, ve skupině otázek choulostivých a nevděčných. Nuže, pokusíme se nahlédnouti do této polotmy, pokusíme se osvětliti zejména otázku Rennenkampfovu, nastíniti objektivním způsobem katastrofu ruských armád ve Východním Prusku v srpnu a září roku 1914 a posouditi činnost generála Rennenkampfa jako velitele první armády.

Činíme tak, jak výše řečeno, cítíme se zavázáni budoucímu historikovi, pro kterého úsudky a dojmy účastníků historických činů jsou vždy vítaným příspěvkem. Činíme tak však rovněž ve vědomí mravní povinnosti vůči svému mrtvému již veliteli, kterého každý hanobí, často s tím větší odvahou a prudkostí, že on sám již nemůže těchto útoků a obžalob odrazet.\*)

\* \* \*

Jméno generála Rennenkampfa bylo v Rusku značně populární, hlavní od doby čínské trestní expedice v roce 1900, kdy západní velmoci zakročily proti Nebeské říši pro tak zvanou boxerskou vzpouru. Mladý generál s dvanácti eskadronami (sotňami) kozáků a s dvěma děly tehdy svým bleskurychlým pochodem dosahuje až centrálních oblastí velké říše a přispívá ke kapitulaci čínského panovníka.

Ve válce rusko-japonské byl Rennenkampf za svou válečnou činnost vyznamenán zvláštním darem Mikuláše II., diamantovou šavlí. Známejším se stal však jako politický činitel, když ukrutným způsobem potlačil vzpouru vojska a revoluci na sibiřské magistrále. Ano, byl to krutý vojevůdce, který neznal milosti, zvláště v nejtěžší době, ve válce.

Generál Rennenkampf postupoval rychle v hodnostech. V roce 1911 byl přes své poměrně mládí ustanoven velitelem vojenského okruhu Vilenského (naše ZVV.), nejvýznamnějšího jak v ohledu politickém, tak zvláště v ohledu vojenském, neboť vojska tohoto rayonu byla určena přímo proti Východnímu Prusku. Proto se vyžadovalo, aby velitel tohoto okruhu zvláště pečlivě připravoval svou budoucí polní armádu, co nejvíce vystupňoval její pohotovost, aby v době co nejkratší byla schopna zasáhnouti do válečných operací. Můžeme

\*) Činnost gen. Rennenkampfa v bitvě na Mazurských jezerech a u Lodží bude probrána jindy.

řící, že Rennenkampf dostal docela tomuto úkolu, k jehož dosažení neznal překážek. Máme ještě v živé paměti manévry roku 1913, kdy se oslavovalo 300letí panujícího rodu. Po generální rozpravě zbavil generál Rennenkampf velení jednoho velitele pěší divise, dva brigádníky a ještě několik velitelů větších jednotek a poslal do Petrohradu žádost o jejich pensionování. Jeden velitel pěší brigády skončil svou kariéru před mými zraky, když se marne snažil vysednouti na svého koně pomocí stoličky, kterou stále vozil s sebou, a přispěním tří ordonancí. Jeho neuvěřitelná tloušťka byla mu na překážku. Brigádník ještě téhož dne podepsal hlášení o demisi.

Ani vysoké osobnosti nebyly jisty před Rennenkampfiem. Malé provinění jeho osobního pobočníka podplukovníka Čagodajeva stačilo, aby byl ve 24 hodinách přeložen do pevnosti Kovna. Čagodajev nedorazil do Kovna, zastřelil se ve svém kupé.

Rennenkampf pracoval sám velmi mnoho a každodenně již v 5 hodin ráno byl na koni. Kázeň byla jeho svátostí a bylo nutno viděti, jak starší generálové s napětím všech svých sil řádně „stavěli se ve frontu“ svému veliteli okruhu, když se objevil odpoledne na ulicích města.

Při cvičeních (manévrech) neznal šablony; vždy nový terén, nová situace, všude nepřítel... V 1 hodinu v noci zatíkal telegraf a zazvučel telefon, posádky, i nejbzdálenější, se alarmují, oznamuje se krátká direktiva s poznámkou, že cvičení potrvá 2 neb 3 dni. A za půl hodiny již docházejí odvetná hlášení velitelů, že útvary jsou na pochodu.

A Rennenkampf dovedl vytvářeti vždy situaci velice komplikovanou. Velitel nebyl nikdy jist, že třebas i na nejkldnější pochodu nebude napaden nepřátelským jezdecktvem. Roku 1912 při větších manévrech v okolí Vilna byla 27. pěší divise náhle napadena dvěma jezdeckými divisemi, které se rozjely za svítání v semknutých útvarech, jak to vidíme na známých obrazech bitvy u Střezetě r. 1866; rozjely se v cvalu proti bezpečně odpočívající pěchotě. Náraz byl tak náhlý, že byli dokonce i mrtví... (Nelze se diviti, že Rennenkampf dal často cvičiti v útvarech zastaralých. Jeho vyšší instance — generální štáb — své budoucí velitele armád nikterak nepřipravovala. Roku 1913 byl sice učiněn pokus svolati velitele okruhů a starší generály k aplikačnímu cvičení do Petrohradu, ale tento jeden jediný pokus ztroskotal pro neshody některých ředitelů připravovaného cvičení.)

Oblíbeným cvičením Rennenkampfovým bylo působení jezdeckta v týlu nepřátelských vojsk, útoky na jeho komunikace a na trény. Dost často se stávalo, že pluky nedostaly oběd, protože kuchyně byly „zajaty“ nepřátelským jezdecktvem...

Rennenkampf svou postavou byl vysoký, silný, s krásným plnovousem, šedých, pronikavých a přísných očí, s diamantovou šavlí po boku, imponoval prostému vojákovi, který jaktěživ nedovedl bezpečně vysloviti jméno svého „Komandujuščeho okruhom“, trochu z bázně, trochu pro jeho cizí zvuk.

Přes svou přísnost, zacházející mnohdy až do krajnosti, byl v armádě velice oblíben. Jeho schopnosti dávaly vojenské správě právo přepokládati, že Rennenkampf v budoucí, i těžké válce, nezkłame.

Takový byl Rennenkampf před válkou.

\*

\*) Předepsaný pozdrav v ruské armádě.

30. července\*) r. 1914 začíná nová historická epocha zvláště pro Rusko.

Ríká se nyní, že uplynulá válka Ruska s Německem v mezích světové války nebyla prý populární. Nemůžeme však souhlasiti s tímto názorem, neboť nelze zapominati, s jakým jásotem a nadšením byla prostými ruskými lidmi i dělnickými vrstvami přijata mobilisace po Vilémově vyhlášení války Rusku, protože věděli, že běží o záštitu menšího slovanského národa — Srbska. Nebylo takového nadšení snad jen u vysoké aristokracie ruské, která vždy byla skepticky naladěna ve své mentalitě lidí, kteří si zvykli paušálně kritisovati všechny vlastní podniky. Ba s počátku byla válka až příliš populární. Že se stala brzy nenáviděnou a proklínanou týmiž dělníky a mužíky, kteří oddaně táhli proti obávanému nepříteli, jímž pohrdali, jest vinou mnohých těch, kteří nyní zakrývají své hříchy maskou nepopularity válečného tažení Ruska v r. 1914—1917.

Válka byla velice populární, ale tato popularita byla celou soustavou tehdejšího Ruska ubitá a ušlapána. Tolik poznámkou k povšechné orientaci.

Posádky vilenského okruhu tvořily 1. armádu v čele s gen. Rennenkampem, který byl tak jist vítězstvím, že louče se se svými nejbližšími v intimním kruhu prý se sebevědomým gestem prohlásil, že si usekne pravici, když za tři měsíce nebude se svou vítěznou armádou v Berlíně.

1. armáda se soustřeďovala na Němenu (viz náčrt č. 1). Její úlohou bylo vtrhnouti do Východního Pruska a upoutávati německé sbory do té doby, až 2. armáda gen. Samsonova, postupující z jihu, bude moci západně od Mazurských jezer znemožniti Němcům ústup k Visle.

Kromě toho bylo 1. armádě uloženo, aby se snažila hluboce obchvátiti levé křídlo Němců na sever od železnice Královec—Veržbолоvo, k čemuž měla přidělenou ohromnou masu jezdeckva, tak zvanou skupinu generála Chana Nachičevanského, složenou z elitního ruského jezdeckva.

Boj dne 17. srpna u Stallupönen sledoval účel čistě orientační. Němci ustupují až ke Gumbinnen, Rusové je zvolna pronásledují.

Na den 20. srpna nařizuje Rennengampf celodenní zastávku, aby uvedl do pořádku své trény, které dojížděly armády. Ale tohoto odpočinku nebylo armádě dopřáno. Ráno se ponenáhlu rozpoutal po celé frontě na východ od Gumbinnen boj, do kterého III. armádní sbor zasáhl již dne 19. večer.

Výsledek Gumbinnenského boje byl ten, že pravé křídlo Rennenkampfovy sestavy bylo poraženo a do jejího týlu vpadla německá jezdecká divise, která došla až k Pillkallen, hrozíc způsobiti zhroucení celé ruské fronty.

Smělé operace německého jezdeckva umožňuje generál Chan Nachičevanský, který naraziv svou jezdeckou masou u Kauschen na německou zeměbraneckou brigádu, útočí na ni čelně semknutými tvary, utrpí ohromné ztráty zvláště na důstojnících (u některých pluků až 60%) a pak rychle ustupuje k Lindentalu za svou pěchotu, vyhýbaje se dalšímu boji.

Tato těžká situace, přesila Němců na celé čáře (proti 6½ pěš. divisím 1. ruské armády stálo zde 8½ německých divisí) a pasivnost Chana nutí gen. Melianta, náčelníka štábu 1. armády, aby navrhl

\*) Data podle gregoriánského kalendáře.

gen. Rennenkampfovi provést okamžitý ústup na hranice. Rennenkampf však nechce ani slyšet o nějakém ústupu a nařizuje připraviti se na celé frontě k rannímu útoku, vybízej Chana, aby se ujal z rána své úlohy a hlavně kryl pravé křídlo armády.

Téhož dne gen. Samsonov se svými pěti armádními sbory překročuje mezi Myšincem a Mlavou říšské hranice. (II. sbor postupoval od Augustova k Arysu, jako spojení mezi 1. a 2. armádou.)

Generál Pritwitz v. Gaffron, velitel 8. německé armády, starý a zkušený voják, nebyl nikterak spokojen s výsledkem boje dne 20. srpna. Byl přesvědčen, že boje u Gumbinnen účastnily se jen přední prvky 1. ruské armády a že příštího dne zasáhnou do boje i její hlavní vojska, kterým by jeho armáda sotva již mohla čeliti, a proto nařizuje využití noci pro nepozorovaný ústup na západ.

Za ústupu Němců, který je velice spěšný, docházejí zprávy, že Rusové překročili již říšské hranice i západně od Mazurských jezer, což přivádí Priwitz k rozhodnutí ustoupiti až na Vyslu.

Jak vidíme, byla situace pro ruské armády přímo skvělá.

Avšak Rennenkampf nepronásleduje Němce, jelikož to nemůže učiniti s prázdnými vozy, se spoustou raněných, s desorganisovanými částmi (27. p. div. a XX. sbor) a proto nařizuje armádě uvést vše do pořádku a pak teprve zahájit další postup. Chanu Nachičevanskému nařizuje zvlášť udržovati kontakt s ustupujícím nepřítelem. Ten však provádí svou úlohu velice chabě, zůstává pod dojmem bitvy u Kauschen.

Kpt. gen. št. Coufal ve své studii vytýká hlavně Rennenkampfovi, že po boji u Gumbinnen nepronásledoval Němců, což mohl, jak píše, učiniti docela lehce, maje k dispozici 4 jezdecké divise.

Rennenkampf měl k dispozici ještě více a to 5½ jezdecké divise a přece nepronásledoval. Vysvětlím, proč.

Kpt. gen. št. Coufal jest především na omylu, domnívá-li se, že u Gumbinnen Němci byli poraženi, neboť, jak jsem již vysvětlil v úvodě, byli poraženi Rusové. Těžko tedy bylo Rennenkampfovi pomýšleti na pronásledování, když běželo o záchranu zbytku armády a ústup na hranice.

Teoreticky má kpt. Coufal pravdu, ale jen, jak říkám, teoreticky. Nevzal v úvahu okolnost, že jezdeckto, o kterém se zmínuje, t. j. tak zvaná jezdecká skupina gen. Chana Nachičevanského, svedla dne 19./VIII. velmi nešťastnou bitvu u Kauschen. Dne 20. srpna gen. Rennenkampf nařizuje Chanovi po jeho ústupu k Lindentalu, aby plnil svou úlohu, tudíž aby obchvátl Pritwitzovo levé křídlo; avšak Chan, byv úplně duševně deprimován a maje jezdeckto napolo desorganisované, hlásí, že jest bez munice a že se boje účastniti nemůže.

Z důvodů výše uvedených, i dne 21. srpna, t. j. po bitvě u Gumbinnen, jezdeckto Chanovo téměř Němců nepronásleduje, kdežto 1. jezdecká divise Gurkova, působící na levém křídle armády Rennenkampfovy, neztratila dotyku s nepřítelem, a večer téhož dne hlásila již ústup Němců k Lötzenu.

Tak tomu bylo ve skutečnosti a tím se vysvětluje, proč „poražený“ mohl využití svého ústředního postavení a mohl ustoupiti, což v „dějinách války“, jak píše kpt. Coufal, „bylo dosud možné jen vítězi.“

Vítěz ustupoval mysl, že jest poraženým, poražený nepronásledoval, jelikož o svém „vítězství“ se dověděl až druhého dne po

bitvě, máje 50% armády neschopné dalšího boje, bez střeliva a zásob...

Snad bude nyní tato metamorfosa srozumitelnější!

Po dvou dnech, dne 23. srpna, postupuje 1. armáda v poměrném pořádku dále, bez odporu dochází svými předními voji dne 26. srpna na linii Damerau—Gerdauen—Rosental a vyplňuje tak první úlohu, která jí byla uložena prvním operačním rozkazem gen. Žilinského (velitele severozápadní protiněmecké fronty), totiž obsazení čáry Insterburg—Angerburg.

Císař Vilém byl velmi rozčilen hlášením Pritwitze, vel. 8. armády, že se rozhodl ustoupiti až na Vislu. Moltke, náčelník císařova štábu, spojuje se s Pritwitzem a přemlouvá ho, aby se pokusil svést rozhodnou bitvu s Rennenkampffem ještě východně od Visly. Ale zastrašený vojevůdce pokládá to za úplně vyloučené. Ke konci rozhovoru se Moltke táže: „Ručíte, že se na Visle udržíte?“, načež Pritwitz s důrazem odpovídá, že za to neručí.

Nátlak nejbližšího okolí císařova a jeho osobní pocity jako pruského krále, který nechtěl připustiti možnosti ztráty své rodové vlasti, působí tolik na nezkušeného vojevůdce, že nařizuje Moltke-mu zachrániti Východní Prusko stůj co stůj.

A je učiněno rozhodnutí, které právem jest rozhodnutím historickým, jelikož dává celému vývoji událostí nový směr. Je to rozkaz k okamžitému odeslání 2. a 3.\*) německé armády z francouzského bojiště (25. srpna) a jmenování gen. Hindenburga velitelem 8. ustupující armády s Ludendorffem jako náčelníkem štábu.

Zahájením bitvy na Marň byl tento převoz německých armád ihned přerušen, takže na východní frontu byly převezeny jen dvě německé sbory (XI. a záložní gardový). To však stačilo, aby rozhodnou bitvu na Marň, kde se řešil osud protiněmecké koalice, Němci prohráli.

Tak dalekosáhlé byly následky vytrvalosti generála Rennenkampfa v bitvě a po bitvě u Gumbinnen.

V okamžiku, kdy 1. armáda Rennenkampfova se zastavila západně od linie Insterburg—Angerburg, očekávajíc dalších direktiv gen. Žilinského a kdy 2. armáda Samsonovova dlouhými proudy postupovala v severním směru, nikdo nevěděl, kde je 8. německá armáda. Mělo se za to, že Samsonov nemůže již narazit na žádný více méně organisovaný odpor.

Vrchní ruské velení se proto domnívá, že shromažďování tolika sborů v tak malém prostoru před Vislou je neúčelné a rozhoduje se převést uvolněnou armádu Rennenkampfovou po železnicích přes Kovno a Bělostok do okolí Varšavy, kde se soustřeďovala již nová 9. armáda pro ofensivu na Berlín. Samsonovova armáda měla pak obsaditi Východní Prusko a chrániti pravé křídlo hlavní útočné masy na dolním toku Visly. Pro blokádu Královce měly býti určeny záložní divise.

Všechny tyto nereálné a papírové předpoklady ničí lehce gen. Hindenburg, který plně využívá slabin ruského velení, svádí známou bitvu, pojmenovanou nesprávně bitvou u Tannenbergu, ve které svým manévrem poráží celou 2. ruskou armádu.

Skutečných příčin porážky 2. ruské armády bylo velice mnoho a není naším úmyslem zde o nich pojednávat. Chceme jen posouditi činnost gen. Rennenkampfa a činnost vrchního ruského velení,

\*) Pplk. franc. gen. št. Dame. Str. 18, „Bitva na Marň“ (před.).

abychom došli sami k úsudku, zda a do jaké míry je Rennenkampf odpověden za katastrofu tannenbergskou či nikoliv. Při posuzování však budeme se opíratí jen o historická data a znění direktiv, nařízení, rozkazů atd., jejichž originály jsou uloženy v moskevských válečných archívech.

Dne 26. srpna byl Rennenkampf s předními částmi na všeobecné linii Damerau—Gerdauen—Rosental a očekával dalších rozkazů velitele fronty.

Gen. Žilinský neměl žádných zpráv, kam ustoupila desorganizovaná 8. německá armáda, zda ke Královci či přímo k Visle. Protože možnost nějakých akcí proti Samsonovovi zdála se docela vyloučena, oznamuje náčelník štábu Žilinského gen. Oranovský na přímou prosbu Rennkampfovu o další rozkazy večer dne 26. srpna toto:

Hlavní velitel fronty dává 1. armádě úlohy:

1. obklíčiti Královec přibližně dvěma armádními sbory.

2. ostatními vojsky pronásledovati Němce, kdyby vyhýbajíce se Královci počali ustupovati k Visle. Společná činnost 1. a 2. armády má za účel zatlačití ustupující německé sbory k moři a zamezití jim ústup přes Vislu.

O situaci u 2. armády nedostal Rennenkampf žádných zpráv ani od Žilinského, ani od vrchního velitele. Věděl jen, že 2. armáda po úspěšných pohraničních bitkách postupuje západně od Mazurských jezer na sever.

Armáda gen. Samsonova dosáhla zatím (26. srpna) pravým křídlem sborem Bischofsburgu a ostatními sbory Allensteinu, Hohensteinu, Gardinen, Usdau a vedla na celé čáře těžké boje, při čemž sbory byly ve značných vzdálenostech od sebe a bojovaly samostatně a odděleně. VI. armádní sbor postupující na pravém křídle byl vzdálen od sousedního XIII. sboru na 40 km. Byv napaden Mackenzovým sborem (XVII), ustupuje v nepořádku na jih k Stepanken a pak k Vallen (náčrt č. 2).

Gen. Rennenkampf vydává podle nové úlohy téhož dne svou direktivu č. 2, ve které určuje XX. a III. sbor pro blokádu Královce a IV. a II. sbor pro vyplnění druhé části úkolu. Jelikož řeka Dejme před Královcem byla nepřitelem silně opevněna, nařizuje obejití tato opevnění z jihu. Jezdecktvu nařizuje jednak chrániti křídla, jednak (vojskům Chana Nachičevanského, který měl již jen 3 jezdecké divise) působiti před frontou armády mezi ř. Pregel a řekou Alle. Velitelem blokády Královce ustanovuje gen. Grigorjeva, velitele pevnosti Kovno.

A ještě v noci provádí celá 1. armáda přesuny a to XX. sbor k řece Dejme, III. sbor k řece Alle do Rockelheimu, IV. až k Friedlandu a II. západně od Gerdauen (1. pěší brigáda u Rastenburgu).

Hlavní a vůdčí myšlenkou Rennkampfovou bylo dobýti nyní opevněné řeky Dejme, aby byl umožněn postup jižních sborů k Visle. Bez likvidace nepřitele na Dejme byl tento postup nemožný, protože nepřítel mohl lehce porazití postoupivší IV. a II. sbor odděleně. Byla tudíž myšlenka velitele armády správná.

Příštího dne, t. j. 27. srpna ustupuje pravý křídelní (VI.) sbor 2. armády bez boje ještě dále na jih, až k Vallen, jižně od Bischofsburgu. O porážce VI. sboru dne 26. srpna u Bischofsburgu se dověděl gen. Samsonov až 27. srpna, neboť velitel sboru neměl dobrého technického spojení a nemohl včas o svém ústupu hlásiti. Téhož dne je poražen i 1. armádní sbor chránící levé křídlo Samsonovo.

Tento sbor přesto, že mohl udržeti své postavení, ustoupil k Soldau a pak ustupoval bez zastávky ke Mlavě.

Centrální sbory postupovaly zatím stále na sever. Německé klesťe se začaly svírat.

Rennenkampff se dovídá o nepříznivé situaci 2. armády teprve 27. srpna, t. j. po ústupu jejich křídelních sborů a to ze štábu velitele fronty Žilinského. S gen. Samsonovem přímého spojení nemá.

Večer dne 28. srpna, když operace na řece Dejme byla již započala, dochází Rennenkampffovi od gen. Žilinského tento telegram: „Nepřítel, ustupující před Vámi, převezen po železnici proti 2. armádě, na kterou vytrvale útočí u Bischofsburgu, Gilgenburgu a Soldau. Allenstein jest námi dobyt. Pomozte 2. armádě postupem svého levého křídla co nejdále ve směru k Bartensteinu a svého jezdeckta k Bischofsburgu. VI. sboru nařizeno postupovati od Stepanken na Passenheim. Čís 3020 (VI. sbor byl zatím již ve Vallen).

Po tomto telegramu rozesílá náčelník štábu 1. armády ještě v noci velitelům sborů nový operační rozkaz čis. 64, ve kterém praví: „Nepřítel útočí proti 2. armádě na linii Bischofsburg—Gilgenburg—Soldau. Allenstein jest námi dobyt. Aby bylo ulehčeno 2. armádě, velitel armády nařídil IV. sboru postoupiti na linii Preuss. Eylau—Bartenstein a II. sboru na linii Bartenstein—Bischofsstein.“

Rennenkampff tedy překročuje meze rozkazu gen. Žilinského, když postupuje nejenom svým levým křídlem v nařízeném směru, nýbrž posílá tam polovici své armády, aby skutečně a rázně ulehčil svému sousedovi.

Jak on, tak i celý jeho štáb byli přesvědčeni, že tímto postupem přijdou do týlu nepřítele, útočícího proti 2. armádě. Avšak, jak vidíme ze situace, nebyl směr správný. Podle všeho gen. Žilinský neměl sám přesných zpráv o situaci, když posílal Rennenkampffa na severozápad, místo ve směru jihozápadním.

Téhož dne obdržela 1. armáda rozkaz ruského hlavního stanu odeslati ihned II. armádní sbor do Varšavy, ale na protest velitele armády byl rozkaz odvolán. Podle toho asi ruská „Stavka“\*) vůbec nevěděla, co se děje ve Východním Prusku. Pravděpodobně předpokládala, že tam již tolik sborů nemá co dělat, a že nepřítel ustoupil za Vislu.

Téže noci se konala ve štábě gen. Žilinského v Bělostoku velice důležitá porada, prý v přítomnosti vrchního velitele velkoknížete Nikolaje Nikolajeviče. Situace byla velice těžká a nejasná, jelikož spojení s generálem Samsonovem takřka nebylo. Samsonov na radu svého náčelníka štábu (gen. Postovský) odjel se svým užším štábem na frontu, aby mohl sám osobně řídit boje.

Na poradě bylo navrženo naříditi ihned Rennenkampffovi, aby postupoval ne na Bartenstein, nýbrž na jihozápad, na Allenstein. Avšak gen. Žilinský tento návrh odmítl. O této poradě podrobně píše gen. Komarov-Kurlov, ve své knize „Konec císařského Ruska“. Tento generál byl přidělen osobně gen. Žilinskému, jako budoucí guvernér Východního Pruska a byl přítomen zmíněné poradě.

Gen. Žilinský dne 28. srpna, v kritický a nejtěžší den pro 2. armádu, máje již přesné zprávy o ústupu obou křídelních sborů 2. armády, nařizuje Samsonovovi telegramem č. 2521, aby ihned ustoupil s celou armádou na linii Ortelsburg—Mlava a tam ji znovu uspořádal.

\*) Vrchní velitelství, hlavní stan.

Tento úmysl ustoupiti byl podle všeho také důvodem pro zamítnutí návrhu, aby byl Rennenkampf poslán k Allensteinu, jelikož Žilinský asi již zpozoroval, že je pozdě a že nezbývá nic než ústup. Báł se, že vysláním části 1. armády k Allensteinu se dá možnost nepříteli, aby využil také její osamocенosti a rozbil také tuto armádu po částech.

Téhož dne ráno, v 7 hod. 5 min., ještě před tím, než ho došel rozkaz k ústupu, zaslal Samsonov gen. Žilinskému hlášení:

„I. sbor ustoupil v nepořádku k Ilovu, ponechav zadní voj u Soldau. Jedu k velitelství XV. sboru do Nadrau, kde budu osobně řídit postup sborů. Aparát Hughesův vypínám. Nějaký čas budu s Vámi bez spojení.“

Od tohoto okamžiku již velitelství fronty nemohlo přímo zasahovati do událostí, jelikož spojení s 2. armádou bylo přerušeno. Večer dne 28. srpna Němci již obsadili Neudenberg a Willenberg, čímž sevřeli úplně severní armádní sbory i s velitelem armády, který vida na místě situaci, nařizuje téhož večera všeobecný ústup na ruské hranice.

Rennenkampfova armáda svým středem a levým křídlem rychle postupuje kupředu s jedinou myšlenkou ulehčiti Samsonovovi. Rennenkampf pro větší jistotu nařizuje Chanu Nachičevanskému, aby svým jezdecktvem dobyl Landsbergu a Wormdittu a jednu jezdeckou divisi (Gurko) podle rozkazu Žilinského posílá k Bischofsburku.

28. srpna večer dostihuje IV. armádní sbor bez odporu linie Georgenau—Schönbrüch—Klindenberg, II. armádní sbor do prostoru Schippenbeil. Skandau (s jednou pěší brigádou v Rössel), III. sbor obsazuje linii od ústí řeky Dejme přes Schönau do Friedlandu na řece Alle. XX. sbor vyplňoval úlohu na řece Dejme.

Nepřítel před celou frontou 1. armády ustupoval na západ. Avšak rozkaz o obležení pevností Královec zůstával v platnosti, což sděloval večer 28. srpna gen. Žilinský veliteli 1. armády svou direktivou č. 5, která však došla k Rennenkampfovi až v 1 hod. v noci ze 29. na 30. srpna.

Dne 29. srpna začal se všeobecný ústup středních sborů 2. armády. Ustupující sbory byly postupujícím nepřítelem jak z východu, tak i západu zatlačeny do prostoru Grünfluskských lesů a konečně mezi Vallendorfem a Saddekem kapitulovaly.

V noci z 29. na 30. srpna padl gen. Samsonov, ustupující se svým štábem k Janovu, v okolí Saddek (okolnosti dosud nejsou vyjasněny), a důstojníkům jeho štábu se podařilo po těžkých námahách dosáhnouti říšských hranic.

V poledne dne 29. srpna obdržel gen. Rennenkampf telegram štábu severozápadní fronty č. 3040, který zněl: „Jelikož 2. armáda vede velmi těžké boje, velitel fronty Vám nařizuje poslati jí dva armádní sbory na pomoc. Jezdecktvo pošlete ve všeobecném směru na Allenstein“. Večer téhož dne došly sbory táhnoucí na pomoc 2. armádě na linii:

IV. — Preuss. Eylau—Bartenstein,

II. — Galligen—Bischofstein. Jezdeckto Chanovo dobylo Landsbergu, 1. jezdecká divise Santoppenu (asi 7 km jižně od Bischofsteinu).

Urazil tedy levý křídelný sbor Rennenkampfův za den v bojovém rozčlenění více než 25 km, což ukazuje, s jakým spěchem postupoval Rennenkampf, aby zachránil 2. armádu. Že směr postupu nebyl správný, toho Rennenkampf tehdy ještě nevěděl.

Asi v okamžiku, kdy jeho sbory svými předními částmi docházely výše označené čáry, došel nový rozkaz náčelníka štábu gen. Žilinského:

„2. armáda ustoupila. Velitel fronty nařídil zadržení další postup Vašich dvou posunutých sborů.“

V téže době došel také nový rozkaz ze Stavky, podepsaný gen. Danilovem, kterým se opět nařizovalo odeslati ihned II. armádní sbor 1. armády do Varšavy. Avšak pro další vývoj událostí tento podivný rozkaz vyplněn nebyl.

Podle posledního rozkazu gen. Žilinského Rennenkampf na den 30. srpna nařídil:

IV. armádní sbor ustoupí k Friedlandu, II. sbor bude ustupovati ve směru na Angerburg. Jiné části armády vyplňují své dosavadní úlohy.

Dne 30. srpna, kdy 2. armáda jako bojová složka přestala existovati a sbory 1. armády přesunovaly se na východ, dostává Rennenkampf zase nový rozkaz od Žilinského (č. 3045), ve kterém se praví, že Samsonov vede v neznámém místě a s pochybným výsledkem boj a nařizuje se veliteli 1. armády odeslati jezdecko do prostoru Allenstein—Passenheim k podpoře 2. armády. Ani armáda, ani její velitel však, opětujeme, již neexistovali.

K večeru 30. srpna jezdecko Chana Nachičevanského obsadilo Guttstadt a 1. jezdecká divise šla od Santoppenu k Allensteinu, IV. a II. sbor nocoval na linii Gr. Schöнау—Ditrichsdorf—Paaris—Restenburg (asi 20 km na východ od linie Preuss. Eylau—Bischofstein).

Dne 31. srpna počíná již horečná činnost Němců i proti armádě Rennenkampfově a dochází k tak zvané bitvě na Mazurských jezerech, o níž chceme pojednávat zvlášť.

Takový byl vývoj a postup tehdejších událostí. Z těchto skutečností můžeme vyvoditi svůj vlastní úsudek a při docela objektivním a nestranném posouzení poznáme, že v činnosti gen. Rennenkampfa, jako velitele 1. armády, nelze hledati ani viny za porážku Samsonovy armády, ani zrady.

V současné literatuře (gen. Golovin) projevuje se názor, že generál Rennenkampf nemohl vůbec pomoci 2. armádě, protože dne 27. srpna byla vzdálenost mezi levým křídlem 1. armády a pravým křídlem 2. armády 140 km.

Tento úsudek však není správný. Rennenkampf mohl velice lehce pomoci 2. armádě, kdyby byl již dne 27. srpna býval poslán ve správném směru a to na jihozápad, jelikož vzdálenost mezi křídly 1. a 2. armády byla dne 26. srpna jen 54 km (z Rosentalu po pěkné silnici přes Rastenburg—Rössel do Bischofsburgu, kde bojoval VI. sbor).

27. srpna ústupem pravého křídla Samsonova (VI. sbor) k Vallen tato vzdálenost se postupně zvětšovala, ale přece téhož dne další sbor 2. armády, XIII. dobyl Allensteinu, který od levého křídla 1. armády byl vzdálen necelých 90 km. Stačilo tudíž 1. armádě během 27. a 28. srpna postoupiti na 35—40 km ve správném směru na Passenheim neb Allenstein, aby přinutila Němce rychleji ustoupiti, aby nepadli do zajetí Rusům.

Bylo možno pomoci Samsonovi, jen bylo nutno, aby gen. Žilinský a vrchní ruské velení rychle a rozhodně jednalo a nevyjednávalo na zbytečných poradách.

Podle daných direktiv Rennenkampf nemohl pomoci Samsonovovi. Jeho hlavní úlohou byli dobytí Královce. Nevěděl o kritické situaci Samsonovově. Byl však s to, aby lehce odvrátil porážku 2. armády, kdyby byl včas býval poslán s částí své armády ve správném směru — do zad Hindenburgovi.

Rusko by bylo bývalo ušetřeno veliké katastrofy a Canny připravené pro Rusy by se byly přeměnily v druhý Tannenberg pro Němce.

---